

Н. В. Каткова
канд. екон. наук
м. Миколаїв

О. А. Матушевська
канд. екон. наук
м. Севастополь

С. А. Бурлан
канд. екон. наук
м. Миколаїв

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУДНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: КРИТЕРІЇ І ПОКАЗНИКИ

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання в Україні характеризуються руйнуванням господарських зв'язків, загальною несприятливою ситуацією для експорту продукції, політичною нестабільністю держави, що, у свою чергу, ускладнює розвиток вітчизняної промисловості. За таких умов забезпечення економічної стійкості набуває властивості першочергової мети, досягнення якої виступає передумовою стійкого економічного розвитку вітчизняних промислових підприємств. Економічно стійкі підприємства зможуть адаптуватися до динамічних змін у зовнішньому середовищі, відновити та встановити нову рівновагу як всередині себе, так і в межах середовища свого існування.

Стає все більше зрозумілим, що неможливо представити економічну стійкість країни без стійкості регіону, галузі, окремого господарюючого суб'єкта. Економічна стійкість кожного окремого підприємства дозволяє всій господарській системі країни не тільки зберегти її потенціал, а й забезпечити її якісне піднесення і вихід на міжнародні ринки з новими конкурентоспроможними товарами.

Забезпечення економічної стійкості підприємства передбачає її оцінку з урахуванням специфіки галузі, факторів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища.

Аналіз останніх публікацій. Розробкам методик оцінки й аналізу економічної стійкості присвячені праці багатьох вчених України та зарубіжжя. В останні п'ять років проблемами оцінки економічної стійкості займалися такі науковці, як А.М. Брагінець [1], Е.А. Ванієва [2], Б.В. Галушко [3], В.Л. Іванов [4], О.С. Коцюба [5], В.В. Лук'янова [6], Н.Л. Любченко [7], Л.В. Максимова [8], Г.А. Мохонько [9], Н.Б. Проценко [10], І.М. Семененко [11], О.В. Сергеева [12], О.Г. Сокол [13], О.С. Харитоновна [14], Р.В. Шамрін [15], Т.О. Шатунова [16]. Незважаючи на розробленість методик оцінки і аналізу стійкості економічного суб'єкту багато питань залишаються не вирішеними, зокрема питання стосовно оцінки складових економічної стійкості промислових підприємств. Цей факт спонукає нас до проведення подальших теоретико-методичних та практичних досліджень у цьому науковому напрямку.

Метою статті є обґрунтування системи показників економічної стійкості суднобудівних підприємств з урахуванням специфіки галузі, впливу ендегенних та екзогенних факторів.

Виклад основного матеріалу. Єдиної системи показників, як і єдиної методики, яка б характеризувала

економічну стійкість суб'єктів господарювання, не існує. Більшість досліджуваних методик оцінки економічної стійкості спрямовані на оцінювання: фінансової стійкості; ліквідності підприємства та його активів; платоспроможності; оборотності активів та пасивів підприємства; рентабельності діяльності підприємства. Отже, у наукових публікаціях і на практиці оцінка економічної стійкості господарюючих суб'єктів зводиться до оцінки його фінансового стану. Такий підхід повністю не відображає рівня економічної стійкості, оскільки фінансові показники не дають повного уявлення про діяльність підприємства, а тільки вказують на її кінцевий результат. Окрім фінансових ресурсів підприємство має кадрові, виробничо-технічні, екологічні, які є вагомими чинниками для забезпечення економічної стійкості підприємства. Разом із тим, ми не заперечуємо, що першочерговим при аналізі економічної стійкості має бути визначення типу фінансової стійкості промислового підприємства.

За результатами дослідження методичних підходів до оцінки економічної стійкості можливо констатувати, що існує декілька підходів до оцінки типу фінансової стійкості підприємства: коефіцієнтний, інтегральний та агрегатний. Досить цікавим і змістовним є інтегральний метод визначення фінансової стійкості підприємства, який базується на визначенні стійкості шляхом зважування базових фінансових коефіцієнтів на відповідні вагові коефіцієнти та наступного визначення узагальнюючої оцінки шляхом додавання або перемноження отриманих результатів. Але незважаючи на простоту обчислення дана методика тягнє до системи індикаторів фінансової стійкості, методичний інструментарій яких є проблемним.

Агрегатний підхід визначення типу фінансової стійкості базується на визначенні абсолютних показників, якими є вид джерел фінансування запасів та витрат підприємства. За допомогою трьохкомпонентного показника підприємство може бути охарактеризоване одним із типів фінансової стійкості: абсолютно стійкий, нормально стійкий, нестійкий та кризовий стан. Цей підхід для нас є найближчим, але він потребує удосконалення і має враховувати специфіку підприємств суднобудування та судноремонту.

Між зазначеними методиками є спільні риси, зокрема підходи до визначення інтегрального показника економічної стійкості. Також слід відмітити наявність коефіцієнту, який присутній у всіх методиках – коефіцієнту автономії.

Деякі автори, такі як В.М. Ячменьова та Г.А. Махонько, пропонують проводити аналіз економічної стійкості з використанням неформалізованих методів, а саме методу нечіткої логіки [17,9]. Інші автори пропонують використовувати агрегатний підхід для оцінки економічної стійкості підприємства. Метод нечіткої логіки в економічному аналізі використовується досить недавно. Він є альтернативою існуючим методам прогнозування та планування в економіці. Але у методів нечіткої логіки є досить суттєвий недолік – людський фактор, а саме: вхідний набір правил визначається експертом-людиною та може виявитися неточним та суперечливим, а також виражати нереальну дійсність.

Необхідно зазначити, що в економічній літературі досить часто зустрічається поєднання методик економічно-фінансової стійкості з методикою ймовірності настання банкрутства. Найпоширенішими методиками ймовірності настання банкрутства є методики: Е. Альтмана, У. Бівера, Р. Ліса, Дж. Таффлера, Г. Спрінгейта, Ж. Конана і М. Гольдера, Чессера та ін. Всі вищезазвані методики включають визначення ймовірності банкрутства за допомогою дискримінантних моделей, тобто розрахунку інтегрального показника.

Щодо індикаторів економічної стійкості, Л.В. Максимовою розроблено метрику цільових індикаторів в аналітичному забезпеченні оцінки стійкості підприємства. На думку автора, індикаторами економічної стійкості є показники руху, поточного стану та ефективності використання виробничої, матеріальної та кадрової складової підприємства [8].

В роботі М.С. Кроленко [18] наведено ряд узагальнюючих показників, як індикаторів рівня економічної стійкості, а саме показники: ринкової, виробничої та фінансової стійкості. І.О. Кузнецова та О.С. Балабаш визначили систему індикаторів моніторингу операційної стійкості підприємства, яка складається з двох підсистем: «індикаторів стійкості перебігу процесів та індикаторів стабільності якості». В кожній підсистемі авторами встановлено перелік показників [19].

Вважаємо, що індикаторами забезпечення економічної стійкості підприємств промисловості мають бути показники економічної стійкості, зокрема показники фінансової, кадрової, виробничо-технічної, ринкової та екологічної стійкості.

Для підприємств суднобудівної галузі характерна висока частка виробничих основних засобів та надвисока вартість їх утримання. Незалежно від кількості контрактів, завантаженості виробничих основних засобів підприємств галузі потребують постійного обслуговування. Суднобудівні та судноремонтні підприємства змушені значну частку своїх доходів направляти саме на такі заходи. Вважаємо доцільним до складу показників оцінки економічної стійкості підприємств суднобудівної та судноремонтної промисловості додати показники покриття витрат на утримання основних засобів вартістю контрактів (1) та перспективної ефективності виробничих основних засобів (2).

$$PV_{\text{вф}} = \frac{K}{A + ВУР}, \quad (1)$$

де $PV_{\text{вф}}$ – покриття витрат на утримання виробничих основних засобів;

A – амортизація;

$ВУР$ – витрати на утримання та ремонт виробничих основних засобів;

K – вартість наявних контрактів.

$$PEVP = \frac{PPZ}{OZ_a}, \quad (2)$$

де $PEVP$ – перспективна ефективність виробничих основних засобів, %;

OZ_a – середньорічна вартість виробничих основних засобів;

PPZ – річний портфель заказів на наступний період.

Показник перспективної ефективності виробничих основних засобів характеризує, скільки гривень вартості річного портфелю майбутніх заказів припадає на кожну гривню середньорічної вартості виробничих основних засобів.

Не менш важливою для підприємств суднобудування є ринкова складова. Для визначення ринкової стійкості пропонується до складу показників-індикаторів включити наступні: рентабельність контрактів, рентабельність замовника, частка прибутку від нових клієнтів, частка прибутку від постійних клієнтів.

До складу кадрової стійкості пропонується включити наступні показники-індикатори: частка робітників високої кваліфікації, частка витрат на навчання промислово-виробничого персоналу, індекс якості робочих, індекс якості адміністративно-управлінського персоналу та ін.

Екологічна стійкість також досить важлива для підприємств суднобудування, адже їх діяльність пов'язана з забрудненням навколишнього середовища. Показники-індикатори рівня екологічної стійкості пропонуються наступні: індекс задоволеності населення, частка витрат на природоохоронні заходи в вартості замовлення, частка витрат на природоохоронні заходи в витратах підприємства, частка витрат по страховим випадкам, пов'язаним з забрудненням навколишнього середовища, відсоток викидів до гранично допустимого викиду та ін.

Узагальнена і доповнена авторами система показників для оцінки економічної стійкості підприємств суднобудівної та судноремонтної промисловості наведена на рис. 1.

Для об'єктивної оцінки економічної стійкості необхідно порівнювати показники з їх нормативними значеннями. Традиційно вважається, що нормативними значеннями можуть бути: середньогалузеві значення; значення показників підприємств-лідерів галузі; значення показників підприємств-конкурентів, які досягли найкращих результатів діяльності, теоретично обґрунтовані значення показників, які публікуються в офіційних матеріалах.

Важливо зазначити, що встановлення нормативних значень як в цілому для підприємств України, так і зокрема для підприємств промисловості є певною методичною проблемою, адже різні джерела вказують на зовсім різні нормативні значення одних і тих же показників. Так, наприклад, для коефіцієнта автономії в більшості наукових джерел визначений на рівні 0,5, але згідно міжнародної методики оцінки фінансової стійкості підприємств нормативне значення для коефіцієнта є 0,27. Разом з тим, необхідно підкреслити, що для вітчизняних підприємств промисловості в умовах кризи норматив коефіцієнта автономії має бути

значно вищим, оскільки запозичені кошти в таких умовах є досить дорогими. Також проблематичним є те, що деякі показники мають відкриті або закриті ін-

тервали, а інші – нормативи збільшення або зменшення, тобто такі показники необхідно розглядати тільки в динаміці.

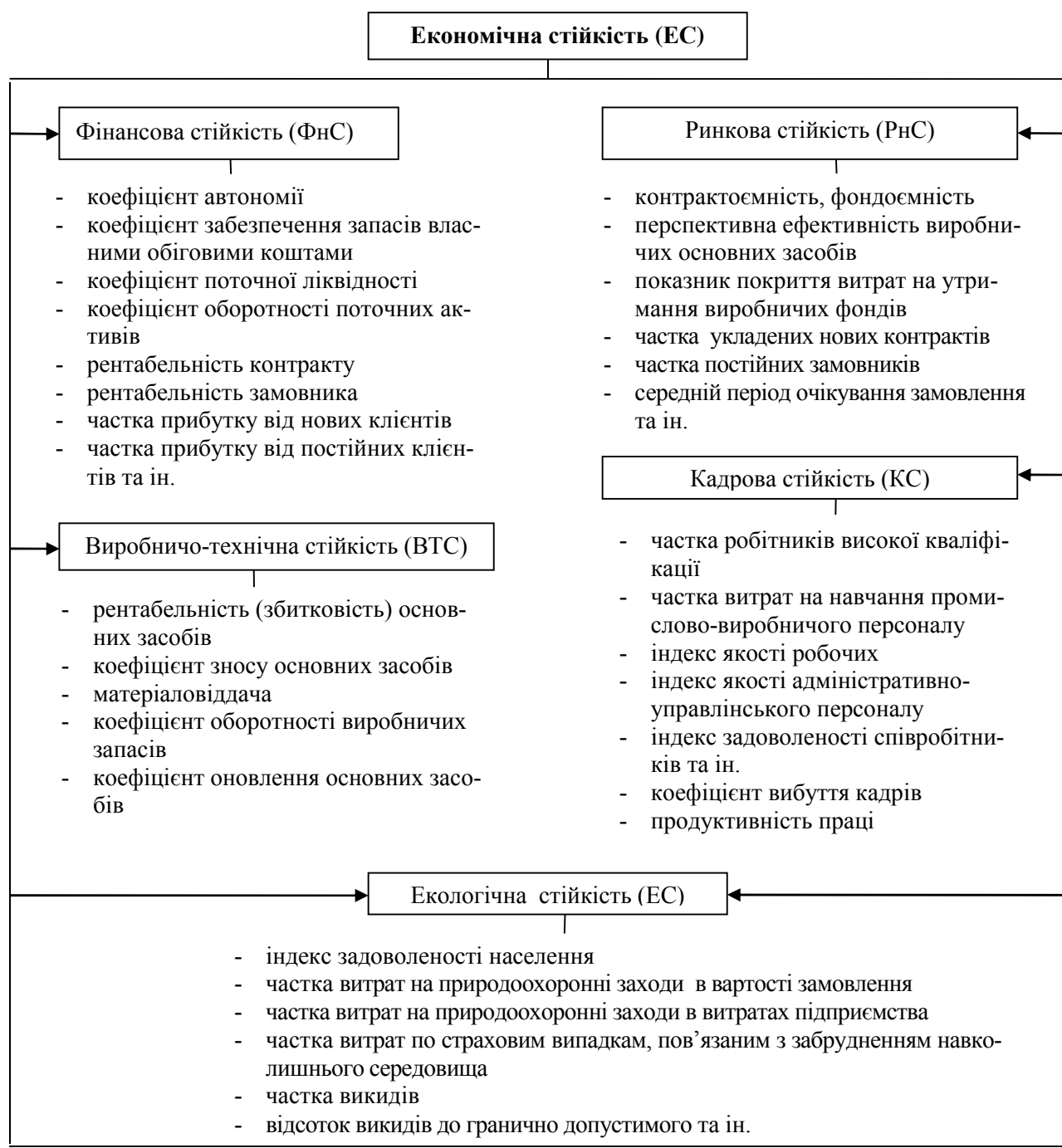

Рис. 1. Система показників-індикаторів економічної стійкості підприємств суднобудівної та судноремонтної промисловості

Для того, щоб об'єктивно оцінити рівень економічної стійкості, вважаємо за необхідне нормативами показників-індикаторів вважати показники провідних підприємств галузі, або середньогалузеві показники. Окрім того, дані показники-нормативи регулярно мають бути переглянуті залежно від змін у вітчизняній економіці. Оскільки у сучасних умовах господарю-

вання – умовах невизначеності, економічної кризи – підприємства промисловості знаходяться в досить важкому економічному стані, при визначенні середньогалузевих значень показників-індикаторів економічної стійкості також виникають методичні проблеми, а саме, деякі показники при обчисленні мають від'ємні значення, які не можуть бути критеріальними по суті.

В таких умовах доцільно за критеріальні значення вважати показники провідних підприємств галузі з урахуванням специфіки діяльності конкретного підприємства.

За результатами дослідження нами запропоновано цільові значення індикаторів економічної стійкості для одного із судноремонтних підприємств (табл. 1).

Таблиця 1

Цільові значення індикаторів економічної стійкості судноремонтного підприємства

Індикатор	Цільові значення індикаторів
Фінансова стійкість	
Рентабельність контракту	25%
Рентабельність замовника	25%
Частка прибутку від постійних клієнтів	70%
Частка прибутку від нових клієнтів	30%
Приріст об'єму продажів	110%
Коефіцієнт автономії	0,75
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними обіговими коштами	2,0
Коефіцієнт поточної ліквідності (покриття)	2,0
Ринкова стійкість	
Аналогічні замовлення підприємств-конкурентів	20/рік
Обсяг укладених нових контрактів	10/рік
Фондоємність	0,30
Покриття витрат на утримання виробничих основних засобів	0,50
Перспективна ефективність виробничих основних засобів	90%
Розширення клієнтської бази	↑
Збільшення об'єму заказів клієнтів	20%/рік
Темп росту договорів	110%
Середня тривалість взаємовідносин з клієнтом	30 дн.
Показник задоволеності клієнтів	0,8
Середній період очікування замовлення	30дн.
Частка постійних замовників	30%
Частка особливо вигідних замовників	10%
Виробничо-технічна стійкість	
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів	12 раз/рік
Тривалість операційного циклу	30 дн.
Частка завантаження виробничих основних засобів	100%
Ефективний фонд часу роботи обладнання в підрозділах основного виробництва	↑
Частка впроваджень інновацій у виробництво	40%
Коефіцієнт завантаження виробничих основних засобів	1,0
Кількість і частота поломок виробничих основних засобів	Не > 2 р./рік
Вартість ремонтів	↓
Рівень зносу виробничих основних засобів	30%
Частка ремонтно-годин в нормативі робочого часу	5%
Кадрова стійкість	
Кількість скарг на роботу персоналу	↓
Частка скарг від клієнтів за період	5%
Кваліфікація працівників відповідної професії	↑
Частка робітників високої кваліфікації	80%
Частка витрат, на навчання промислово-виробничого персоналу	20%
Індекс якості робочих	бали
Індекс якості адміністративно-управлінського персоналу	бали
Індекс задоволеності співробітників	0,9
Частка оплати праці в прибутку від контракту	30%
Середня заробітна плата ключових фахівців	20000/міс.
Плинність кадрів	0,05
Темп прискорення заробітної плати спеціалістів по відношенню до середньогалузевих показників та показників конкурентів	10%
Розмір премії, кількість винагород	↑
Частка витрат на заходи соціального значення в вартості контракту	1%
Частка витрат на заходи соціального значення в загальній величині витрат	1%
Екологічна стійкість	
Частка витрат на природоохоронні заходи в вартості замовлення	10%
Частка витрат на природоохоронні заходи в витратах підприємства	10%
Частка витрат по страховим випадкам, зв'язаним із забрудненням навколишнього середовища	2%
Індекс задоволеності населення	0,9
Штрафні санкції за порушення природоохоронного законодавства	не >50000 грн/рік
Податки на викиди шкідливих речовин	↓
Частка викидів	не >10%
Відсоток викидів до гранично допустимого рівня	1%
Екологічні витрати	10%
Фізичний об'єм відходів	↓
Впровадження технічних та технологічних заходів для зниження викидів	↑
Обізнаність персоналу в сфері охорони навколишнього природного середовища	↑

Висновки. За результатами дослідження теоретико-методичних та практичних аспектів оцінки й аналізу економічної стійкості промислових підприємств, запропонована система показників оцінки економічної стійкості підприємств, зокрема додані показники ринкової, фінансової, кадрової та екологічної стійкості.

Враховуючи специфіку діяльності підприємств суднобудівної та судноремонтної промисловості запропоновано до складу показників-індикаторів економічної стійкості включити наступні: показник покриття витрат на утримання виробничих основних засобів вартістю контрактів, перспективна ефективність виробничих основних засобів, рентабельність контрактів, рентабельність замовника, індекс якості робочих, індекс якості адміністративно-управлінського персоналу, індекс задоволеності населення, частка витрат на природоохоронні заходи в вартості замовлення, частка витрат на природоохоронні заходи в витратах підприємства, частка витрат по страховим випадкам, пов'язаним з забрудненням навколишнього середовища, відсоток викидів до гранично допустимих та інші.

Використання запропонованої системи показників та їх цільових значень нададуть можливість підприємствам забезпечити бажаний рівень економічної стійкості та мати конкурентну перевагу у галузі.

Список використаних джерел

- Брагінець А.М. Шляхи формування економічної стійкості галузей рослинництва сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04. «Економіка і управління підприємствами» / А.М. Брагінець. – Луганськ, 2009. – 24 с.
- Ванієва Е. А. Механізм оцінки економічної стійкості будівельної галузі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / Е.А. Ванієва. – Сімферополь, 2009. – 21 с.
- Галушко В.Б. Механізм забезпечення стратегічної стійкості підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / В. Б. Галушко; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2010. – 20 с.
- Іванов В.Л. Концепція управління організаційно-економічною стійкістю промислового підприємства / В.Л. Іванов // Економіка. Менеджмент. Підприємство. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля: зб. наук. праць. – 2011. – № 23 (1). – С. 75–81.
- Коцюба О. С. Механізм та аналітико-інструментальні засоби забезпечення економічної стійкості підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04. «Економіка та управління підприємствами» / О. С. Коцюба. – Київ, 2009. – 22 с.
- Лук'янова В.В. Діагностика економічної безпеки підприємства: [монографія] / В. В. Лук'янова. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – 165 с.
- Любченко Н.Л. Комплексне оцінювання економічної стабільності підприємства: [монографія] / Н.Л. Любченко, Т.Ф. Косянчук. – Хмельницький : ХНУ, 2011. – 218 с.
- Максимова Л. В. Аналітичне забезпечення оцінки стійкості машинобудівного підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / Л.В. Максимова; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. – Луганськ, 2009. – 20 с.
- Мохонько Г.А. Економічна стійкість підприємств видавничо-поліграфічної галузі: підходи до оцінювання [Електрон. ресурс] / Г. А. Мошонько // Проблеми системного підходу в економіці. – 2009. – Вип.1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_1/Mokhonko_109.htm.
- Проценко Н.Б. Організаційно-економічний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04. «Економіка та управління підприємствами» / Н. Б. Проценко. – Донецьк, 2008. – 20с.
- Семененко И.М. Экономическая устойчивость предприятия: сущность и понятие [Электронный ресурс] / И.М. Семеренко. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VSUNU/2010_2_2/Semenenko.pdf.
- Сергеева О.В. Управление экономическую стійкістю торговельного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / О.В. Сергеева. – Донецьк, 2009. – 20 с.
- Сокол О.Г. Управление стійкістю сільськогосподарських підприємств як економічний процес / О.Г. Сокол // Економічний простір: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – № 21. – С. 230.
- Харитоновна О.С. Економічна стійкість підприємства як основа забезпечення його конкурентоспроможності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04. «Економіка і управління підприємствами» / О.С. Харитоновна; Східноукраїнський національний ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2008. – 21 с.
- Шамрін Р.В. Розробка методики оцінки економічної стійкості підприємств / Р.В. Шамрін // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – № 4(8). – С.103–107.
- Шатунова Т.О. Діагностика економічної стійкості машинобудівного підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / Т.О. Шатунова; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 19 с.
- Ячменьова В.М. Забезпечення стійкості діяльності промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка і управління підприємствами» / В.М. Ячменьова; Національна академія природоохоронного та курортного будівництва Міністерства освіти і науки України. – Луганськ, 2008. – 32 с.
- Кроленко М.С. Система показників економічної стійкості промислового підприємства / М. С. Кроленко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3 (25). – С. 180–187.
- Кузнецова І.О. Індикатори моніторингу економічної стійкості підприємства / І. О. Кузнецова, О.С. Балабаш // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2 (12). – С. 83–88.